

MOKINIŲ TARPUSAVIO SANTYKIŲ VERTINIMAS: MOKINIŲ, TĖVŲ IR PEDAGOGŲ POŽIŪRIS

Asta Bukantaitė, Algirdas Ališauskas

Šiaulių universitetas, Socialinės gerovės ir negalės studijų fakultetas

Įvadas

Po Nepriklausomybės atkūrimo pradėta Lietuvos švietimo reforma orientuota į humanistinio ugdymo principus: akcentuojami ne tik akademiniai, bet ir psichologiniai vaiko raidos ir ugdymo(si) aspektai, siekiama tenkinti įvairius ugdytinio poreikius (Monkevičienė, 2003 ir kt.). Integruoto (inkliuzinio) ugdymo kontekste ugdytiniais bendrojo lavinimo mokyklose tampa ir vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP), todėl svarbu tyrinėti šių mokinių savivertę, bendraklasių požiūrį į neįgalų klasės draugą. Anot I. Kaffemanienės (2001), įprastai besivystantiems bendraamžiams reikia išmokti bendrauti su mokiniais, turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių, be išankstinio neigiamo požiūrio, suvokti neįgaliųjų specialiuosius ir bendruosius poreikius bei galimybes. Nuo visuomenės ir pedagogų požiūrio į SUP turinčius vaikus priklauso jų adaptacija bendraamžių grupėje bei ugdymo sėkmė (Gudonis, Mockevičiūtė, 2008).

Bendraamžių santykiai, bendravimas su mokiniu, turinčiu specialiųjų ugdymosi poreikių, dažniausiai analizuojami socialinių tyrimų kontekste. Pastaraisiais metais atlikta keletas tyrimų, atskleidžiančių mokytojų, tėvų ir mokinių požiūrį į vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių (Kurauskaitė, 2000), bendrojo lavinimo mokyklų mokinių santykius su bendraamžiais, turinčiais SUP, visuomenės požiūrį į suaugusius neįgaliuosius (Gudonis, Novogrodskienė, 2000). Mažai darbų, kuriuose nagrinėjama, kaip pagrindinės ir vidurinės mokyklos mokiniai priima klasės draugą, turintį specialiųjų ugdymosi poreikių, kokie jų tarpusavio santykiai. Menkai tyrinėta empatija – asmenybės savybė, padedanti bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje, geriau suprasti kito asmens jausmus. Tai ypač aktualu klasėse, kuriose drauge su bendraamžiais ugdomi ir mokinys, turintis specialiųjų ugdymosi poreikių. Užsienio (Podgorecki, 2004; Verduci, 1999) ir lietuvių autoriai (Vitkauskas, 2003; Želvys, 2007; Suslavičius, 2006) vieningai pripažįsta, kad empatija – būtinas komunikatyvinių gebėjimų elementas, be kurio nėra nuoširdaus, atviro, autentiško bendravimo.

Tyrėjų darbuose pabrėžiama būtinybė ugdyti palankų požiūrį į specialiųjų poreikių turinčius asmenis. Manoma (Gudonis ir kt., 2008; Podgorecki,

2004; Vitkauskas, 2003 ir kt.), kad palankus požiūris turi įtakos vaikų, turinčių SUP, adaptacijai bendraamžių grupėje bei jų ugdymosi sėkmei, o suaugusiems neįgaliesiems svarbus sėkmingai integruojantis visuomenėje.

Straipsnyje tyrinėjamas vyresniųjų klasių mokinių požiūris į bendraklasius, turinčius SUP. Požiūris analizuojamas iš įvairių pozicijų (mokinių, pasižyminčių skirtingais empatijos lygiais, jų tėvų, mokinių, turinčių SUP, ir jų tėvų bei mokytojų požiūriai). Siekiama atskleisti veiksnius, lemiančius skirtingą požiūrį į SUP.

Tyrimo tikslas – įvertinti ugdymo dalyvių (mokinių, tėvų, pedagogų) požiūrį į bendraklasį, turintį SUP, ir šį požiūrį lemiančius veiksnius.

Uždaviniai: nustatyti mokinių empatiškumo lygį; nustatyti ir palyginti empatijos rodiklių ir demografinių kintamųjų ryšį; atskleisti veiksnius, lemiančius skirtingą vaikų požiūrį į bendraklasį, turintį specialiųjų ugdymosi poreikių.

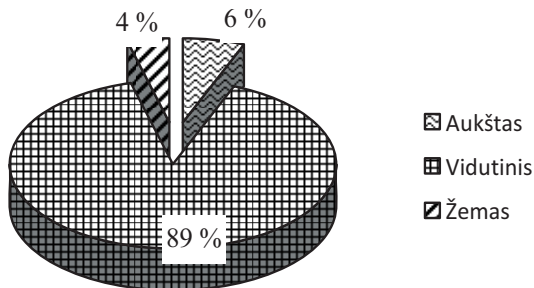
Tyrimo metodai ir imtis. Taikyta kokybinė ir kiekybinė tyrimų priemonės. Tai leido nagrinėti reiškinių esmę, remiantis respondentų unikalia patirtimi, išgyvenimais, o kita vertus, atskleisti vyraujančias tendencijas. Duomenys buvo renkami taikant struktūruotą interviu ir apklausą raštu. Anketinės apklausos ir interviu atsakymų duomenys buvo apdoroti turinio (content) analizės metodu. Kiekybiniai duomenys apdoroti taikant neparimetrinę statistiką. Empatiškumo ir lyties ryšiai nustatyti pagal parametrinį ANOVOS kriterijų.

Kiekybiniam tyrimui atlikti buvo sudaryta tikslinė patogioji grupės imtis. Atrinkti bendrojo lavinimo pagrindinės mokyklos 7–10 klasių mokiniai, kurie ugdomi drauge su mokiniu, turinčiu specialiųjų ugdymosi poreikių. Pagrindinės mokyklos vyresniųjų klasių mokinių empatiškumui atskleisti atlikta 199 mokinių (91 mergaitė ir 108 berniukai) anketinė apklausa, taikant M. H. Daviso tarpasmeninio reaktyvumo indekso skalę (1980), leidžiančią įvertinti tiriamųjų empatijos lygį bei atskirus empatijos komponentus. Kokybiniam tyrimui atlikti sudaryta netikimybinė tikslinė imtis. Struktūruotu interviu metodu apklausti 58 tiriamieji: 11 mokytojų; 10 mokinių, turinčių aukštą ir 6 mokiniai, turintys žemą empatiškumo lygmenį; 16 šių mokinių tėvų; 9 mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių ir 6 jų tėvai.

Tyrimo rezultatai

Mokinių empatiškumo charakteristika

Atlikus apklausą pagal M. H. Daviso klausimyną nustatyta, kad dauguma tyrime dalyvavusių 7–10 klasių mokinių yra vidutinio, 10 mokinių – aukšto, 6 – žemo empatiškumo (1 pav.).

1 pav. Mokinių empatiškumo raiška, (%)

Dauguma tyrime dalyvavusių mokinių yra empatiški. M. H. Daviso tarpasmeninio reaktyvumo indekso skalė ne tik nurodo tiriamųjų empatijos lygį, bet ir leidžia įvertinti skirtingus empatijos komponentus. Mokinių, pasižyminčių aukštu empatiškumo lygiu, itin išreikšta empatiško rūpesčio skalė, rodanti

asmens jautrumą kitų žmonių nelaimėms ir džiaugsmams. Empatiškas rūpestis susijęs su užuojauta, gailėsčiu, kai kitiems žmonėms nesiseka, bei džiugesiu, kai kitiems žmonėms sekasi. Mokiniai, kurie pasižymi aukštu empatiškumo lygiu, yra altruistiški, t. y. geba rūpintis kitų problemomis, gali būti laikomi socialaus elgesio pavyzdžiu.

Siekiant patvirtinti empatijos rodiklių sąsajas su demografiniais rodikliais, taikytas parametrinis ANOVOS kriterijus. Nustatytas statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) empatijos rodiklių skirtumas, priklausantis nuo lyties (mergaičių ar berniukų). Mergaičių empatiškumo rodikliai aukštesni nei berniukų. Mūsų duomenys sutampa su 2006 m. R. Pukinskaitės tyrimo išvada, kad berniukų bendras empatijos indeksas yra reikšmingai žemesnis nei mergaičių.

Mokinių tarpusavio santykių apibūdinimas

Mokinių, turinčių SUP, požiūris. Informacija apie mokinių, turinčių SUP, santykių su bendraklasiais vertinimą pateikta 1 lentelėje. Mokinių santykių kategorijos, subkategorijos ir jas iliustruojantys teiginiai pateikiami pagal svarbą, mažėjančia tvarka.

1 lentelė. *Mokinių, turinčių SUP, santykiai su kitais mokiniais*

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių pavyzdžiai	Dažnis
Mokinio, turinčio SUP, priėmimas	Gerai tarpusavio santykiai	Bendraujame... nežinau. Gerai bendraujame. Aš ir mano klasės draugai esame viena šeima	15
	Pagalba mokiniui, turinčiam SUP	Padedą mokiniai, mokytoja	11
Mokinio, turinčio SUP, nepriėmimas	Bendraklasių patyčios	Dažnai šaiposi iš manęs, pravardžiuoja po pamokų ar per pamokas. Nuolat šaipomasi vienas iš kito. Taip, ir mane ižeidinėja...	8
	Mokinio, turinčio SUP, neigiama motyvacija	Geriau, kai esu namuose, tada galiu daryti, ką noriu, nereikia mokytis Nepatinka man mokykloje daug geriau būti namuose Nepatinka mokytis, pamokos	7
	Blogi tarpusavio santykiai	Nelabai bendrauju su klasiokais Ne su visais patinka bendrauti, nes jie patys su manim nebendrauja Nedraugiška [klasė. <i>Aut. pastb</i>]	7
	Mokinio, turinčio SUP, bloga savijauta klasėje	Aš vienišas klasėje	2
	Mokinio, turinčio SUP, nuvertinimas	Manau, mano draugai mano, kad aš daug ko nemoku	1
Neutralus bendravimas	Bendravimo apibūdinimas	Nežinau, ką jie mano apie mane. Tikrai nežinau. Nežinau	8
Iš viso			59

Analizuojant mokinių, turinčių SUP, santykius su bendraklasiais (priėmimą, nepriėmimą ir neutralų bendravimą), nurodoma, kad mokiniai, turintys SUP, sulaukia pozityvaus bendraklasių priėmimo (44 % nurodytų teiginių). Palankiai apibūdinami tarpusavio santykiai ir bendravimas su bendraklasiais, akcentuojama pagalba vieni kitiems.

Tiek pat (42 %) nurodoma teiginių, iliustruojančių negatyvius mokinių tarpusavio santykius, pasireiškiančius mokinių, turinčių SUP, nepriėmimu, bendraklasių patyčiomis, blogais tarpusavio santykiais, mokinio, turinčio SUP, bloga savijauta klasėje.

Neutralus tarpusavio bendravimas iliustruotas 8 teiginiais.

Tėvų, kurių vaikai turi SUP, požiūris. Tėvų, kurių vaikai turi specialiųjų ugdymosi poreikių, po-

žiūrį į tarpusavio santykius sudaro teigiamo ir neigiamo santykių vertinimo kategorijos, jų subkategorijos ir jas iliustruojantys teiginiai (2 lentelė).

2 lentelė. *Tėvų požiūris į vaikų tarpusavio santykius*

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginiai	Dažnis
Teigiamas santykių vertinimas	Tėvų, kurių vaikai yra SUP, geras mokinių tarpusavio santykių vertinimas	Bendrauja su klasiokais ir pamokų metu, ir po pamokų. Klasėje yra draugų, su jais bendrauja. Turi geriausius draugus, klasės draugus. Jis savo klasės draugus vertina teigiamai, daug bendrauja. Jam draugai yra viskas	18
	Mokinio, turinčio SUP, socializacija mokykloje, visuomenėje	Su draugais lanko Dienos centrą. Visuomeninėje veikloje kartais dalyvauja. Po pamokų mokykloje su draugais sportuoja	8
	Gera tėvų savijauta dėl vaiko, turinčio SUP, būklės mokykloje	Mokykloje jaučiasi ramiai, nėra dėl ko nuogąstauti. Jaučiasi gerai mokykloje, tad džiugina, kad daug ko išmoksta	8
	Išankstinės neigiamos nuomonės nebuvimas	Nepastebėjau. Neteko išgirsti. Ne, tikrai neteko išgirsti	4
Neigiamas santykių vertinimas	Mokinio, turinčio SUP, ir bendraklasinių neigiamas tarpusavio santykių vertinimas	Ne su visais bendrauja. Nežinau, manyčiau, kad ne per geriausi tie jų santykiai. Nelabai kokie... Kartais ir nelabai teigiamai apie juos „atsiliepia“	7
	Mokinio, turinčio SUP, socializacijos nebuvimas	Po pamokų eina namo, mokykloje neužtrunka. Nelanko jokių būrelių mokykloje. Visuomeninėje veikloje nedalyvauja	6
	Išankstinės neigiamos nuostatos apie vaiką, turintį SUP	Taip, teko išgirsti. „dažnai tokie vaikai išsiskiria iš kitų“ Dažniausia ne tik mokykloje, bet ir mūsų visuomenėje neigiamai žiūrima į mano vaiką. Teko išgirsti apkalbų	4
	Neigiama tėvų savijauta dėl vaiko, turinčio SUP, būklės mokykloje	Kai būna mokykloje, kartais nuogąstauju: gal kas gali nutikti ir pan. Tačiau didesnių sunkumų dar nebuvo. Kartais kelią nerimą jo elgesys, išmokymo problemos	4
Iš viso			59

Tėvai, kurių vaikai turi specialiųjų ugdymosi poreikių, gan palankiai vertina vaikų tarpusavio santykius (64 % iliustruojančių teiginių). Iš tėvų pasisakymų matyti, kad vaikai, turintys SUP, priimami bendraklasinių dalyvauja popamokinėje veikloje.

36 % teiginių iliustruoja neigiamus SUP vaiko ir bendraklasinių santykius, kuriuos nurodo tėvai.

Interviu parodė, kad daugumą mokinių (90 %), su kuriais bendrauja vaikai, turintys SUP, tėvai apibūdina charakteristikomis, liudijančiomis šių vaikų empatiškumą.

Bendraklasinių požiūris. 3 lentelėje pateikiami mokinių, pasižyminčių *aukštu empatijos lygiu*, interviu rezultatai.

3 lentelė. *Mokinių, pasižyminčių aukštu empatiškumu, požiūris į asmenis, turinčius negalią*

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai	Dažnis
Teigiamas požiūris į asmenis, turinčius negalią	Kognityvinis nuostatos komponentas	Jie [asmenys su negale. <i>Aut. past.</i>] stengiasi kabintis į gyvenimą, būti stiprūs. Jis [bendraklasis, turintis SUP. <i>Aut. past.</i>] vis dar nepraradęs gyvenimo džiaugsmo, džiaugiasi tuo, kuo kiti, net nepagalvoja, kad negalima džiaugtis	7
	Elgesio nuostatos komponentas	Taip, bendrauju, nes [bendraklasis, turintis SUP. <i>Aut. past.</i>] yra labai draugiškas ir nepastebiu tu jo trūkumų. Bet jau žinau, kas tam žmogui yra [asmenys, turintis negalią. <i>Aut. past.</i>]... priimu jį tokį, koks jis yra	7
	Emocinis nuostatos komponentas	Nenustembu, kai pamatau tokį žmogų [asmenys, turintis negalią. <i>Aut. past.</i>], jo pasidaro gaila ir tada pagalvoju, kas būtų, jei man taip atsitiktų. Pati esu visą tai patyrusi, tai į tai [į asmenis, turinčius negalią. <i>Aut. past.</i>] reaguuju labai ramiai	4

3 lentelės tęsinys

Neigiamas požiūris į asmenis, turinčius negalią	Kognityvinis nuostatos komponentas	Jie negali pasirūpinti savimi, jiems reikalinga pagalba Jie [apibūdina asmenis, turinčius negalią. <i>Aut. past.</i>] kitokie nei mes	8
	Elgesio nuostatų komponentas	Su tokiu klasioku bendraudamast turi turėti daug kantrybės, nes tuomet jie pradės tave erzinti jau po kelių minučių nuo pokalbio pradžios Su juo [bendraklasis, turintis SUP. <i>Aut. past.</i>] sunku bendrauti, jis elgiasi ne tradiciškai	3
	Emocinis nuostatos komponentas	Nekreipiu dėmesio į juos [asmenis, turinčius SUP. <i>Aut. past.</i>] Ignoruoju tokį žmogų, [asmenis, turinčius SUP. <i>Aut. past.</i>], o jei neiškenčiu nueinu atokiau Dauguma juos atstumia, ignoruoja arba įitariai nužiūrėja	3
Neutralus požiūris	Kognityvinis nuostatos komponentas	Na, iš tikrųjų atrodo kaip visi asmenys [apibūdina asmenis, turinčius SUP, <i>Aut. past.</i>]	5
Iš viso			37

Pusė nurodytų teiginių iliustruoja teigiamą požiūrį į asmenis su negalia. Iš pasisakymų matyti, kad mokiniai priima bendraklasį, turintį SUP, jis apibūdinamas teigiamai, būdingi geri santykiai, grįsti pagarba ir tolerancija kitokiam. Trečdalyje teiginių neigiamai apibūdinami kaip kitokie, nelaimingi žmonės.

Tarp mokinių, turinčių žemą empatiškumo lygį, dominuoja teiginiai, iliustruojantys neigiamą požiūrį į neįgaliuosius (76% teiginių). Reiškiamas nenoras bendrauti su mokiniu, turinčiu specialiųjų ugdymosi poreikių, neigiamieji jiems sukelia neigiamų, priešiškių reakcijų (4 lentelė).

4 lentelė. *Mokinių, pasižyminčių žemu empatiškumo lygiu, požiūris į asmenis, turinčius negalią*

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai	Dažnis
Teigiamas požiūris	Kognityvinis nuostatos komponentas	Normalūs žmonės [apibūdina, asmenis, turinčius SUP. <i>Aut. past.</i>] ir tiek, tik tai, kad jiems sunkiai sekasi mokytis Normalūs išpūdziai [reakcijas į asmenis, turinčius negalią <i>aut. past.</i>]	3
	Elgesio nuostatos komponentas	Taip, bendrauju, gal tik nėra man tokie artimi draugai, todėl, kad jie turi kitų draugų	1
Neigiamas požiūris	Elgesio nuostatų komponentas	Nebendrauju, nes nenoriu, neturiu su juo apie ką kalbėtis Nebendrauju, nes turiu kitų draugų klaseje, su kuriais bendrauju	7
	Kognityvinis nuostatos komponentas	Jie yra neįgalūs, nelaimingi žmonės Kaip maži vaikai jie [apibūdina asmenis, turinčius negalią. <i>Aut. past.</i>] Apibūdinčiau kaip kvailį [apibūdina bendraklasį, turintį SUP. <i>Aut. past.</i>]	7
	Emocinis nuostatos komponentas	Tiesiog buvo per žiauru ir nemalonu [reakcija į asmenis, turinčius negalią. <i>Aut. past.</i>]. Jaučiausi nesmagiai ir nesaugiai, vengiau bet kokio kontakto [reakcija į asmenis, turinčius negalią. <i>Aut. past.</i>]	5
Neutralus požiūris	Kognityvinis nuostatos komponentas	Sunkiai sekasi mokytis, truputį kitaip bendrauja nei kiti. [apibūdina bendraklasį, turintį SUP. <i>Aut. past.</i>]	2
Iš viso			25

Žemo ir dalis aukšto empatijos lygio mokinių pasižymi neigiamu kognityviniu nuostatos komponentu. Jie neįgaliuosius apibūdina kaip kitokius, infantilius, nelaimingus, nuskriaustus žmones. Tokie mokinių pasisakymai patvirtina, kad tarp tiriamųjų dar gaji nuomonė, kad neįgalūs žmonės yra bejėgiai, gailėsčio verti asmenys. Taip pat matyti, kad aukštas empatiškumo lygis ne visada derinasi su teigiamu požiūriu į asmenį, turintį negalę.

Tėvų požiūris. Dauguma tėvų, kurių vaikai pasižymi aukštu empatiškumo lygiu, asmenis su negalia, vertina teigiamai. Dauguma tėvų, kurių vai-

kai pasižymi žemu empatiškumo lygiu, nepalankiai vertina neįgaliuosius, pasisako prieš bendravimą ir bendradarbiavimą su neįgaliaisiais, akcentuoja būtinumą mokinius, turinčius SUP, mokyti specialiosiose mokyklose.

Nepaisant skirtingo požiūrio į asmenis, turinčius negalią, daugumai apklaustųjų tėvų neįgalūs sukelia nepalankias reakcijas, vidinę įtampą, užuojautą ir kt.

Mokytojų vertinimai. 5 lentelėje pateikiami mokytojų nurodomi mokinių santykių vertinimai.

5 lentelė. *Mokinio, turinčio SUP, ir kitų mokinių santykių vertinimas*

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai	Dažnis
Teigiamas mokinio, turinčio SUP, ir kitų mokinių santykių vertinimas	Mokiniai suteikia galimybę mokiniui su SUP atsiskleisti ir pasireikšti	Žemesniųjų klasių mokinys, turintis SUP, taip pat dalyvauja klasės veikloje ir renginiuose. Priimtas į kolektyvą, SUP turintis mokinys turi visas galimybes atsiskleisti ir pasireikšti. Taip, suteikia galimybę pasireikšti. Kaip ir visiems kitiems	8
	Mokiniai neišskiria mokinio, turinčio SUP	Mokiniai reaguoja teigiamai; noriai dalyvauja renginiuose su mokiniumi, turinčiu SUP. Reaguoja įvairiai, o kartais net ir nepastebi, kad toks vaikas yra kitoks	6
	Išankstinių nuostatų apie mokinį, turintį SUP, nebuvimas	Nuostatos teigiamos, jie ne per daug akcentuoja, kad mokinys yra kitoks. Mokiniai noriai bendrauja su šiais mokiniais, padeda mokykloje. Dvejus metus su klase dalyvaujame respublikiniame konkurse „Galiu aš – gali ir tu“	3
	Mokinys su SUP, klasėje pastebimas kaip lyderis	Vyresnėse klasėse net lyderio pozicija Vienu atveju atstumtojo, kitu – lyderio	2
Neigiamas mokinio, turinčio SUP, ir kitų mokinių santykių vertinimas	Išankstinių neigiamų nuostatų apie mokinį, turintį SUP, pasireiškimas	Tačiau ne visada nori priimti į bendrą veiklą, kai reikia organizuoti žiburėlius ar per pamoką dalyvauti, kokioje grupinėje veikloje. Kadangi tas mokinys dažniausiai lėšų neturi, požiūris neigiamas. Šaiposi ne tik mokiniai, bet teko girdėti ir tėvų pokalbių, ypač kai susiję su pašalpomis	10
	Mokinių reakcija į mokinį, turintį SUP, yra neigiama	Reakcija dažnai teigiama, bet „už akių“ pasišaipoma tarpusavyje. Mokiniai ne visada teigiamai reaguoja į mokinio, turinčio SUP, išsakytas mintis	8
	Požiūris į bendraklasį su SUP ugdymosi metu nekito	Mokinių požiūris dažnai nesikeičia Nepastebėjau, kad santykiai kistų	6
	Mokinys su SUP klasėje pastebimas kaip atstumtasis ar pašalinis	Atstumtojo arba pašalinio. Labai dažnai mokinys, turintis SUP, yra atstumtas, su juo mažai bendraujama, nepriimama į draugus, nenori būti žaidimų „pora“ ir pan.	5
	Mokiniai nesuteikia galimybės mokiniui su SUP atsiskleisti ir pasireikšti	Dažnai nesuteikia šios galimybės Nesuteikia. Mokinys, turintis SUP, paprastai pamokų metu nesireiškia	2
Iš viso			50

Mokytojų nuomone, dominuoja nepalankūs vaiko, turinčio SUP, ir kitų vaikų santykiai. Neigiamus santykius nurodantys teiginiai sudaro 62 % visų teiginių. Mokytojai pastebi išankstines mokinių neigiamas nuostatas ir nepalankų požiūrį į mokinį, turintį SUP, neigiamą reakciją į „kitokį“ bendraklasį ir jo atstūmimą. Tik trečdalį (38 %) mokytojų teiginių sudaro iliustruojantieji palankius santykius, kai mokiniai suteikia galimybę mokiniui, turinčiam SUP, atsiskleisti ir pasireikšti, jo neišskiria ir neignoruoja, SUP turintį mokinį pripažįsta kaip vertingą.

Išvados

1. Daugumai tyrime dalyvavusių mokinių būdingas vidutinis empatijos lygis. Berniukų empatijos indeksas yra reikšmingai žemesnis nei mergaičių.
2. Nevienodo empatiškumo mokinių požiūris į negalę ir SUP skirtingi: mokiniai, pasižymintys aukštu empatiškumo lygiu, palankiai vertina

asmenis, turinčius negalią, geba padėti, suprasti ir būti tolerantiški bendraklasiui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių; daugumos mokinių, turinčių žemą empatijos lygį, požiūris į bendraklasius, turinčius SUP, nepalankus. Dalis jų deklaruoja palankias vertybines nuostatas vaiko, turinčio SUP, atžvilgiu, žino, kaip reikia elgtis bei kokių vertybių laikytis, tačiau praktinėje elgsenoje jų netaiko.

3. Mokiniai, turintys SUP, santykius su bendraklasiais vertina nevienareikšmiškai: vienodai dažnai nurodo ir gerus tarpusavio santykius, palaikymą, toleranciją ir neigiamą bendraklasių požiūrį, negebėjimą užjausti ir emociškai paremti.
4. Tėvai, kurių vaikai turi SUP, labiau teigiamai nei neigiamai vertina mokinių tarpusavio santykius ir kitų vaikų gebėjimą priimti bendraklasį su negalia.
5. Tėvų, kurių vaikai pasižymi skirtingu empatiš-

kumo lygiu, požiūris į negalę ir SUP skirtingi: aukšto empatiškumo lygio vaikų tėvai, pasižymi teigiamu požiūriu į asmenis su negalia, geba užjausti ir suprasti kitą asmenį; dauguma tėvų, kurių vaikai turi žemą empatiškumo lygį, reiškia neigiamą požiūrį į asmenis, turinčius negalią, ir abejingumą kitam asmeniui.

6. Mokytojų nuomone, dominuoja neigiami vaiko, turinčio SUP, ir kitų mokinių santykiai, ryškus abejingumas, akivaizdi gebėjimo suprasti ir užjausti vienas kitą stoka. Mokytojai nurodo tokias priežastis, lemiančias nepalankų požiūrį į mokinius, turinčius SUP: mokinio specialieji ugdymosi poreikiai; visuomenės negebėjimas priimti asmenis, turinčius SUP; negatyvūs negalės stereotipai; mokytojų nepasirengimas priimti „kitokį“ mokinį ir kt.
7. Mokinių toleranciją ir požiūrį į bendraklasį, turintį SUP, lemia šeiminė patirtis, šeimos vertybės ir bendravimo su vaiku, turinčiu SUP, praktika ir patirtis. Bendravimo su SUP turinčiu vaiku praktika yra svarbi sąlyga įprastinės raidos mokiniams ugdytis empatiškumą ir toleranciją.

Literatūra

1. Davis Mark H., 1980, A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*. Nr. 10. P. 85. <http://www.eckerd.edu/academics/psychology/files/Davis_1980.pdf> (2009 10 20).
2. Gudonis V., Novogrodskienė E., 2000, Visuomenės požiūris į neįgaliuosius suaugusius ir specialiųjų poreikių vaikus. *Specialusis ugdymas*. Nr. 3. P. 50–62.
3. Gudonis V., Mockevičiūtė M., 2008, Pedagogų požiūris į specialiųjų poreikių vaikus bendrojo lavinimo mokykloje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 4 (20). P. 131–133.
4. Kaffemanienė I., 2001, Moksleivių bei pedagogų požiūris į specialiųjų poreikių bendraamžius. *Specialusis ugdymas*. Nr. 4 (1). P. 22–39.
5. Kurauskaitė R., 2000, Moksleivių, tėvų ir jų mokinių nuostatos į vaikus su negalę. *Specialusis ugdymas*. Nr. 5. P. 59–65.
6. Monkevičienė O., (2003). Specifinės mokymosi negalės: atpažinimas ir ugdymo kryptys. J. Ambrukaitis (Red., sud.) *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 132–142). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
7. Podgorecki J., 2004, Empathy in Social communication. *Mokslo darbai. Pedagogika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
8. Pukinskaitė R., 2006, Empatijos ir psichosocialinio funkcionavimo ypatybės paauglystėje. *Socialinis darbas*. Nr. 5 (2). Vilnius.
9. Suslavičius, A., 2006, *Socialinė psichologija. Studentams ir ne tik jiems*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
10. Verducci, S.A., 1999, A conceptual history of emathy in improving intergroup relation. *Journal os Social Issues*, 55 (4). P. 729–743.
11. Vitkauskas R., 2003, *Muzikos mokytojo empatiškumas – jo profesinės savirealizacijos problema*. <<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=534f00e2-084478-b4e0-b229c2bdf0c6>> (2009-10-03).
12. Želvys R., 2007, *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

RELATIONSHIP AMONG STUDENTS AND ITS EVALUATION: THE POSITION OF STUDENTS, PARENTS AND PEDAGOGUES

Asta Bukantaitė, Algirdas Ališauskas

Summary

The attitude of students to their classmates with special educational needs (SEN) in higher classes is analysed in the paper. The attitude is analysed from different positions (attitude of students and their parents with different levels of empathy; attitude of students with SEN: their parents' and teachers' position). *The aim of the research* is to evaluate the main aspects of attitude of students, parents and pedagogues to a classmate with SEN.

The research employed structural interview and questionnaires. The results of the questionnaires and the interviews were supplemented by content analysis. Quantity results were helped by non-parametrical statistics. The connection among empathy, sex and living place was defined using parametrical criterion of ANOVA. 199 students from secondary schools studying in grades 7-10 responded to questionnaires. 58 people were interviewed. It was proven that most students have average level of empathy. In addition, it was proven that the attitude is different: students with high level of empathy seem amiable to their friends having indisposition, help them and are tolerant towards their classmates having SEN. The attitude of students with low level of empathy to the classmates having SEN is negative. Some of them declare positive value points towards children with SEN and know how to behave and what rules must be kept, but do not use them in practice.

Keywords: relationship among students, attitude, students with special educational needs (SEN).

MOKINIŲ TARPUSAVIO SANTYKIŲ VERTINIMAS: MOKINIŲ, TĖVŲ IR PEDAGOGŲ POŽIŪRIS

Asta Bukantaitė, Algirdas Ališauskas

Santrauka

Straipsnyje apibendrintas vyresniųjų klasių mokinių požiūris į bendraklasius, turinčius SUP. Požiūris analizuojamas iš įvairių pozicijų (mokinių, pasižyminčių skirtingais empatijos lygiais, jų tėvų, mokinių, turinčių SUP, ir jų tėvų bei mokytojų požiūriai). *Tyrimo tikslas* – įvertinti ugdymo dalyvių (mokinių, tėvų, pedagogų) požiūrį į bendraklasį, turintį SUP, ir šį požiūrį lemiančius veiksnius.

Duomenys buvo renkami taikant struktūruotą interviu ir apklausą raštu. Anketinės apklausos ir interviu atsakymų duomenys buvo apdoroti turinio (content) analizės metodu. Kiekybiniai duomenys apdoroti taikant neparametrinę statistiką. Empatiškumo ir lyties ryšiai nustatyti taikant parametrinį ANOVOS kriterijų. Anketinėje apklausoje dalyvavo (N = 199) bendrojo lavinimo pagrindinės mokyklos 7–10 kl. moksleiviai. Interviu metodui atrinkti 58 tiriamieji.

Tyrimas atskleidė, kad daugumai tyrime dalyvavusių mokinių būdingas vidutinis empatijos lygis. Taip pat nustatyta, kad nevienodo empatiškumo mokinių požiūris į negalę ir SUP skirtingi: mokiniai, pasižymintys aukštu empatiškumo lygiu, palankiai vertina asmenis, turinčius negalią, geba padėti, suprasti ir būti tolerantiški bendraklasiui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių; daugumos mokinių, turinčių žemą empatijos lygį, požiūris į bendraklasius, turinčius SUP, nepalankus. Dalis jų deklaruoja palankias vertybines nuostatas vaiko, turinčio SUP, atžvilgiu, žino, kaip reikia elgtis bei kokių vertybių laikytis, tačiau praktinėje elgsenoje jų netaiko.

Prasminiai žodžiai: mokinių tarpusavio santykiai, požiūris, specialiųjų poreikių mokiniai.

Įteikta 2011-05-24